

RUIMTE VOOR DE RIVIER: MEGAPROJECT IN RIVIERENGEBIED

STILLETJES WINT HET WATER

Tekst Corien Lambregtse
Beeldmateriaal Rijkswaterstaat

Euwenlang vochten we tegen het water, damden we het water in en bouwden we tot in de uiterwaarden. Maar uiteindelijk wint het water toch. Wijs geworden door de vele (bijna-)overstromingen in de laatste zeventien jaar, krijgen rivieren nu de ruimte. Op 34 plaatsen langs Rijn, Waal, IJssel, Lek en Nederrijn zijn bulldozers en graafmachines aan het werk, worden huizen gesloopt en bedrijven verplaatst. Opvallend genoeg zonder veel verzet.

9 OPLOSSINGEN

Er zijn verschillende manieren om de rivier meer ruimte te geven. In de 34 projecten langs de grote rivieren worden negen oplossingen toegepast: dijkverlegging, uiterwaardvergraving, ontpoldering, zomerbedverdieping, kribverlaging, verwijdering van obstakels, waterberging, hoogwatergeul en dijkverbetering. Zie www.ruimtevoorderivier.nl

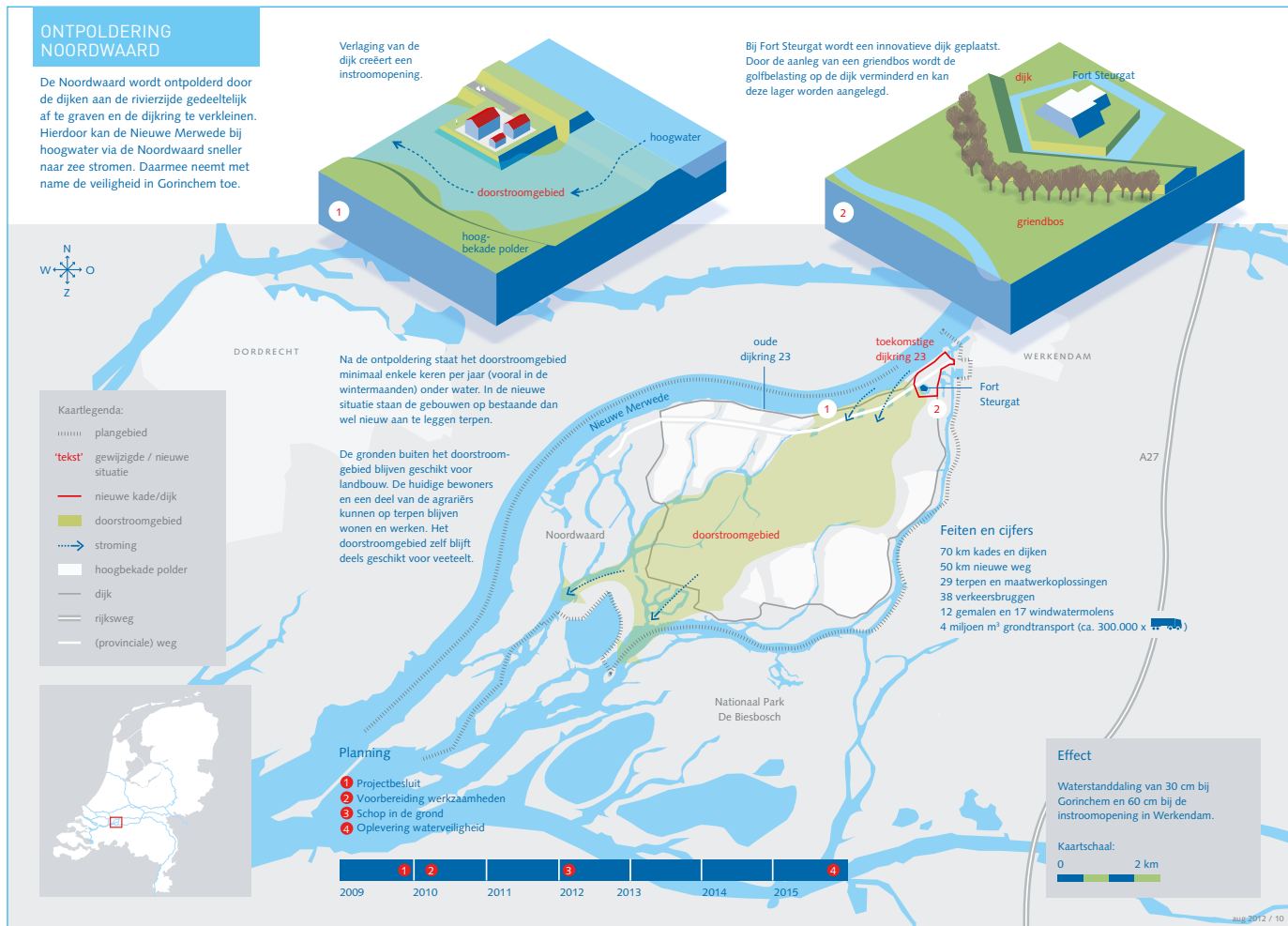
Eind 2015 moet het klaar zijn: het programma *Ruimte voor de Rivier* van Rijkswaterstaat. Op 34 plekken langs de rivieren worden projecten uitgevoerd om 4 miljoen inwoners in het rivierengebied een veilige woonomgeving te bieden. Kosten: 2,3 miljard euro.

Die veiligheid brengt voor een beperkt aantal mensen flinke overlast met zich mee: inwoners van de projectgebieden zien lijdzaam toe dat hun huis wordt gesloopt of achter een dijk verdwijnt, of dat hun bedrijf wordt opgeheven of verplaatst. Dat roept onvermijdelijk emoties op en op sommige plaatsen ook verzet. Maar vergeleken bij de emoties rond de Hedwigepolder, waar toch maar één boerderij staat, is dat verzet zeer beperkt gebleven. Die Hedwigepolder heeft dan ook niets met dit programma te maken.

Volgens Hans Brouwer, riviertakmanager bij Rijkswaterstaat, is het succes van het programma *Ruimte voor de rivier* mede te danken aan de zorgvuldige communicatie met belanghebbenden. "Wij krijgen iets van de omgeving, daar geven we die omgeving ook iets voor terug. Elk project heeft naast waterveiligheid ook de doelstelling om de ruimtelijke kwaliteit te verbeteren. Dat wordt gewaardeerd."

Het programma krijgt veel internationale belangstelling. Amerikanen, Europeanen, Chinezen, Japanners en Australiërs, ze komen allemaal kijken hoe wij dat doen: het water de ruimte geven. De aandacht gaat daarbij niet alleen uit naar de technische oplossingen, maar vooral ook naar de manier waarop met de belangen van de omgeving is omgegaan.

"Een van de mooiste voorbeelden is de rivierruiming in de Overdiepe polder, in de buurt van Den Bosch", vertelt Brouwer. "De boeren daar hebben het heft in eigen hand genomen. De polder was eigenlijk te klein voor de zestien boeren die er zaten. Enkele boeren hebben deze gelegenheid aangegrepen om op te houden, sommigen zijn verhuisd, anderen konden blijven. En iedereen is redelijk tot zeer tevreden met de nieuwe kansen. De verbetering van de waterveiligheid kan dus ook als economische motor fungeren."

NOORDWAARD WORDT ONTPOLDERD

In de Noordwaard, gelegen aan de noordkant van de Biesbosch, voltrekt zich een operatie die zijn weerga niet kent. Een gebied van bijna 2.000 hectare wordt hier teruggegeven aan de rivier de Nieuwe Merwede. Van de 75 gezinnen die er wonen, inclusief 25 boeren, moet de helft verhuizen omdat het gebied meermalen per jaar onder water komt te staan. De andere helft van de gezinnen kan blijven. Hun woningen en bedrijfsgebouwen staan al op een terp, of worden nieuw gebouwd op een aan te leggen terp.

De rivier krijgt meer ruimte doordat de dijk over een lengte van 2 kilometer gedeeltelijk wordt afgegraven. Daardoor komt de polder bij hoogwater onder water te staan en gaat de waterstand bij het nabijgelegen Gorinchem met 30 centimeter omlaag. Kosten: 300 miljoen euro.

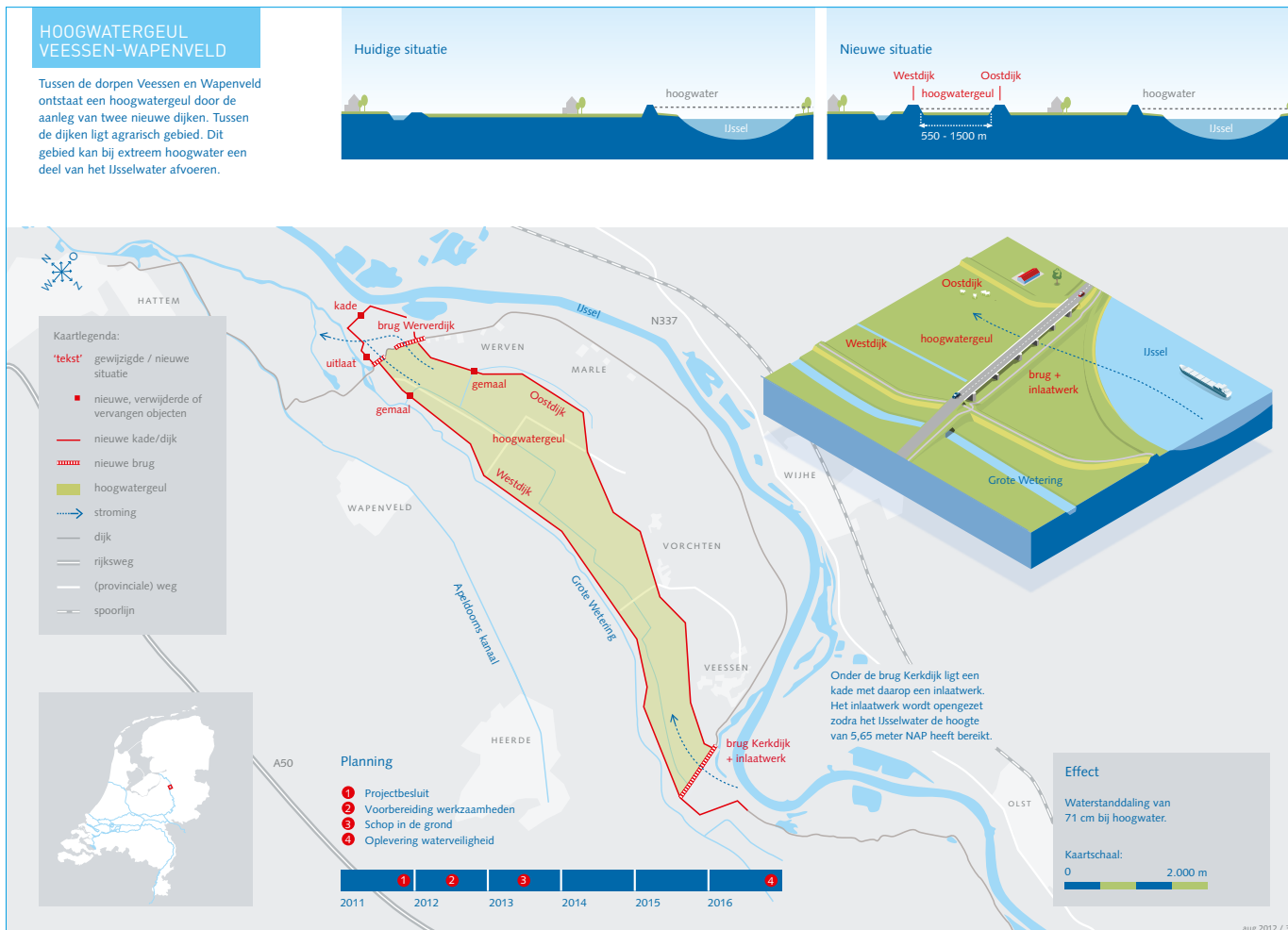
Volgens projectleider Jacco Zwemer van Rijkswaterstaat is de impact voor de bewoners groot. "Sommige families wonen al generaties lang op deze plek. Het doet pijn om te moeten vertrekken. Maar de algemene teneur is 'het is nodig voor de veiligheid'. De veiligheid van anderen weliswaar: het gaat om de inwoners van Gorinchem. Daarom willen de bewoners van de Noordwaard ook fatsoenlijk behandeld worden. Wij doen ons best om goede afspraken te maken. Een groot deel

van de projectkosten bestaat uit de aankoop van grond. Als we bezoekers krijgen, ook vanuit het buitenland, is dat waar ze onmiddellijk naar vragen. 'Hoe gaat u om met de mensen die er wonen?'

Eigenlijk wordt in de Noordwaard de klok meer dan een eeuw teruggedraaid, vertelt Zwemer. "Het gebied is in de loop van de tijd steeds verder ingepolderd, nu worden oude geulen en kreekken weer uitgegraven, waardoor kleine poldertjes ontstaan. Afhankelijk van de hoogte van het water stroomt polder na polder vol. Aan de randen van de Noordwaard liggen de akkerbouwpolders. Alleen in extreme omstandigheden lopen ook die onder water."

Door het project ontstaat een uniek gebied, met ruimte voor landbouw en daarnaast bijzondere vegetatie in de delen die vaker onder water komen te staan. Zwemer: "Het was al een mooi gebied, het wordt nu ánders mooi." >

HOOGWATERGEUL BIJ VEESSEN-WAPENVELD

Een hoogwatergeul. Dat is de oplossing die bij Veessen-Wapenveld is gekozen om de IJssel meer ruimte te geven. Geen gegraven geul, nee, er worden twee 8 kilometer lange dijken naast elkaar in het landschap aangelegd. De breedte daartussen varieert van 500 tot 1.500 meter.

De inlaat ligt bij Veessen, daar komt een 800 meter lange brug met een indrukwekkende rij mechanische kleppen die bij extreem hoog water (5,65 meter boven NAP) worden neergelaten. De uitlaat ligt bij Wapenveld, zo'n 15 kilometer onder Zwolle. Als de inlaat wordt opengezet, gaat de waterstand op de IJssel met maar liefst 71 centimeter omlaag. En dat effect is tot in Zutphen te merken.

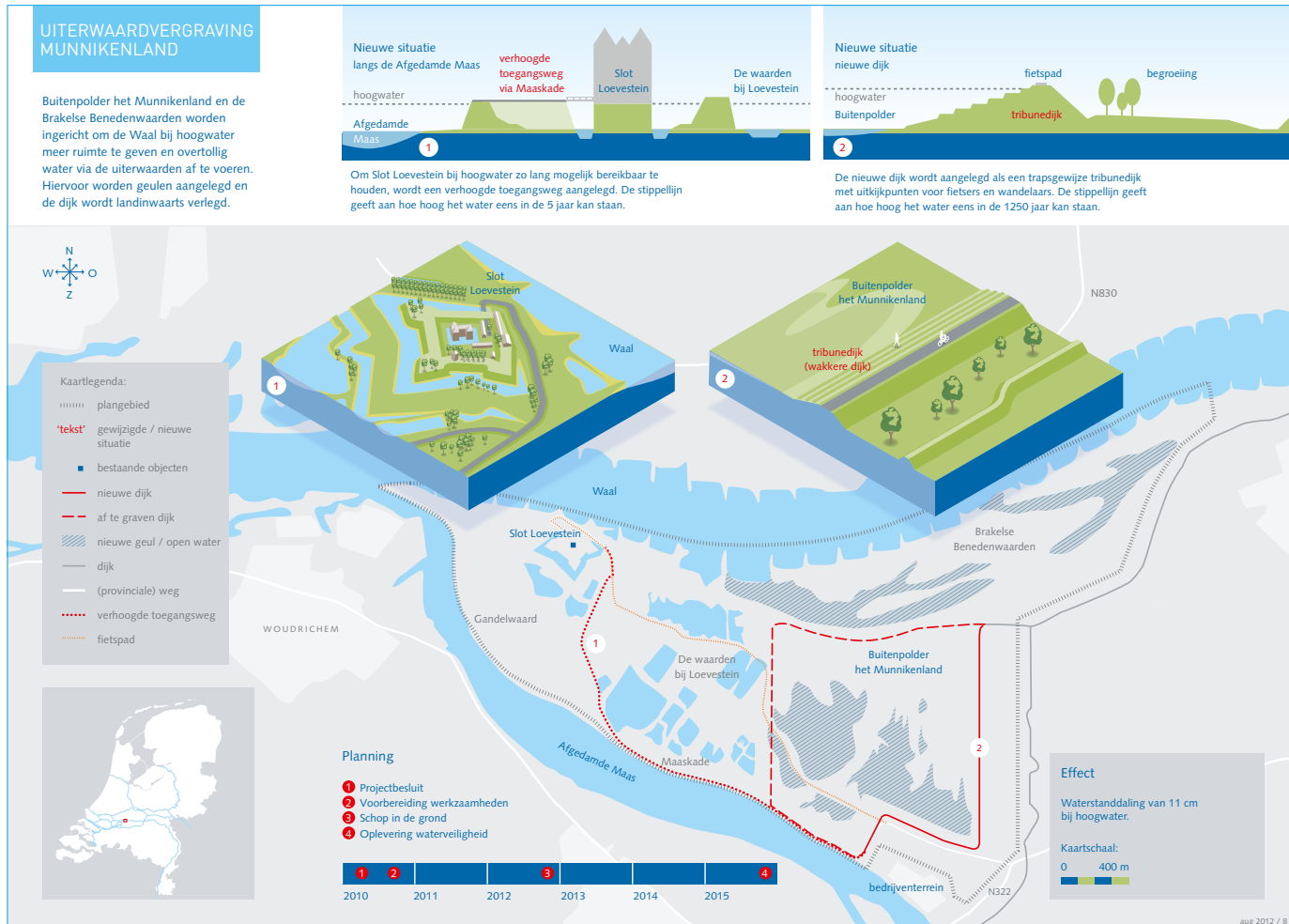
Het project Veessen-Wapenveld kost 175 miljoen euro. Voor landschapsverbetering en gebiedsontwikkeling is 5 miljoen euro beschikbaar. Dit wordt gebruikt voor de aanleg van fietspaden, landschapsverbetering en culturele routes. In normale omstandigheden wordt de geul als agrarisch gebied gebruikt. Een deel ervan is weidevogelgebied.

De kans dat de geul vol stroomt, is één keer in een mensenleven. In 1995 heeft de waterstand die kritische grens van 5,65 meter boven NAP bereikt en zou de inlaat open zijn gegaan. Niemand weet wanneer het water weer zo hoog komt. Adriaan Smeenk, projectmanager bij het Projectbureau Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld: "Gemiddeld

één keer in de 75 jaar zal het nodig zijn. Als de geul volloopt, dan heeft dat een geweldig effect op de waterstand. Dat maakt dit project zeer effectief."

Met het draagvlak voor dit project zit het echter lastig. Met name agrariërs hebben er vooralsnog grote moeite mee dat hun grond wordt doorsneden door twee lange dijken van 3 tot 5 meter hoog. Sommigen krijgen de dijk in hun achtertuin. In het geulgebied staan nu negen boerenbedrijven en vijf woningen. De gebouwen en woningen moeten er weg. Ook moet veel grond worden aangekocht om de dijken te kunnen aanleggen. De eigenaren krijgen vervangende grond of een geldbedrag aangeboden. Maar het ziet er naar uit dat een aantal eigenaren het op een onteigeningsprocedure laat aankomen. Volgens Smeenk is de moeite van de boeren en bewoners wel begrijpelijk. "Dit gebied is een paar jaar geleden zwaar getroffen door de mkz-crisis. Dat speelt mee. Er is weinig vertrouwen in de overheid. Daar proberen we aan te werken, door transparant te zijn en geld beschikbaar te stellen voor gebiedsversterking." Uiteindelijk zal het verzet niet baten. Smeenk: "De hoogwatergeul gaat er komen, want dit project levert een grote bijdrage aan de oplossing van het probleem."

MUNNIKENLAND KRIJGT EEN TRIBUNEDIJK

In de uiterwaarden bij het Munnikenland ligt Slot Loevestein. Bij hoog water is het slot onbereikbaar. Maar dat gaat veranderen, want het Munnikenland is een van de projecten uit het programma Ruimte voor de Rivier. De uiterwaarden komen weliswaar nog vaker onder water te staan, maar de toegangsweg naar het slot komt hoog op de verstevigde Maaskade te liggen. Daardoor zal het slot ook bij hoogwater bereikbaar zijn.

Het Munnikenland en de Brakelse Benedenwaarden liggen op de plaats waar de Waal en de Afgedamde Maas samenkomen. De Waal heeft hier meer ruimte nodig. De polder en de waarden worden zo ingericht dat overtollig water snel via de uiterwaarden weg kan. Daardoor gaat het waterpeil met 11 centimeter omlaag. Om dat te bereiken, wordt het historische geulenpatroon weer uitgegraven en de dijk landinwaarts verlegd. Ook hier wordt de kans aangegrepen om het gebied meer kwaliteit te geven. Het hele project kost 46 miljoen euro.

Volgens Huub Verlouw, projectleider bij Waterschap Rivierenland, gaat het om een gebied van 550 hectare. "Een bijzonder gebied, ook qua cultuurhistorie. Naast Slot Loevestein zijn hier resten van de Hollandse Waterlinie zichtbaar en in de dertiende eeuw stond hier een klooster. Die locatie gaan we zichtbaar maken door de plek omhoog te

brengen en te beplanten." De nieuwe dijk, die een stuk verder landinwaarts komt, wordt volgens Verlouw een dijk van de 21ste eeuw. Opgebouwd uit klei en zand dat vrijkomt bij het uitgraven van de geulen. "De

eerste functie van de dijk is hoogwaterveiligheid, maar hij krijgt ook een recreatieve en landschappelijke functie, want hij wordt opgebouwd uit brede trappen. We noemen het een tribunedijk. De totale breedte is 130 meter. De fauna uit het gebied zal bij hoog water toevlucht zoeken op de dijk. Ook komen er uitzichtlocaties."

Het voordeel van dit projectgebied is dat het dunbevolkt is. Verlouw: "Er staan twee huizen, die beide verdwijnen. De akkerbouwgrond wordt opgekocht en krijgt een natuurbestemming. Dat lag gevoelig in de omgeving, maar vanwege de plannen om lokale agrariërs het beheer te laten uitvoeren, heeft de gemeenteraad van Zaltbommel ingestemd. We hebben de omgeving vanaf het begin bij de plannen betrokken, onder meer via een klankbordgroep en informatieavonden. Mensen hebben er vertrouwen in gekregen dat we de cultuurhistorie recht doen en de natuur versterken." |